

Наукові записки: [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; укл.: Л.Л. Макаренко.- К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010.- Вип..85. □ С. 127 □ 133.

E-mail: helen.maks23@mail.ru

**Максимова О.О.**

**Житомирський державний університет**

**імені І.Я. Франка**

## **ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Анотація:** У статті з'ясовується зміст поняття «успіх дошкільників у ігровій діяльності», розглядаються структурні елементи гри, на їх основі визначаються критерії досягнення успіху в грі дітьми старшого дошкільного віку. Розкриваються особливості збалансованого спілкування з товаришами по грі, нормативні способи вирішення конфліктів.

**Ключові слова:** успіх, успіх в ігровій діяльності, структурні елементи гри, критерії досягнення успіху в ігровій діяльності, конфлікти в грі, способи вирішення конфліктів, саморегуляція.

Сьогодні потребує від людини не тільки певної суми знань, умінь та навичок, а й вміння самостійно здобувати нові знання та використовувати їх на практиці, вміння співпрацювати, спілкуватися, адаптуватися до нових обставин, знаходити шляхи вирішення життєвих проблем. Звичайно, реалізувати поставлені завдання за допомогою використання лише традиційних форм та методів організації життєдіяльності дітей неможливо. Найоптимальнішою у виховному і розвивальному планах у дошкільному віці є ігрова діяльність як провідна. Вона дає можливість розвивати пізнавальні здібності, мислення пам'ять, увагу, просторову уяву, фантазію, допомагає дитині оволодіти загальноприйнятими у суспільстві формами поведінки, скоректувати небажані особистісні риси тощо. Л.С.Виготський писав, що гра – це джерело розвитку, вона створює зону найближчого розвитку. Дітей не потрібно заставляти гратись, вони це роблять із задоволенням. Гра не є пустою забавою, це зміст життя дитини, її творча діяльність. У грі малюк живе, і сліди цього життя глибше залишаються в ньому, ніж сліди реального життя. В ігровій ситуації дитина здійснює свої бажання, реалізує свої потреби, нейтралізує свої емоційні конфлікти. Важливо навчити дитину не тільки прагнути досягти успіху у грі, однак і вміти переживати невдачі, намагатися подолати перешкоди, щоб отримати бажане.

Завданням нашої статті є з'ясування змісту поняття «успіх дошкільників у ігровій діяльності», розгляд структурних елементів гри, на їх основі визначення критеріїв досягнення успіху в грі дітьми старшого дошкільного віку, з'ясування особливостей збалансованого спілкування з товаришами по грі.

З метою уникнення неточностей і непорозумінь зупинимося детальніше на понятті «успіх у ігровій діяльності».

Оскільки категорія «успіх» неоднозначна, складна, для глибшого її осягнення розглянемо зміст даного поняття у гуманітарних науках. У філософії успіх тісно пов'язується з оптимістичним світоглядом і розуміється як успіх-подолання, розв'язання людиною чи колективом проблем і протиріч свого життя та широке соціальне визнання результатів діяльності особистості, її справ і вчинків. Соціологічна наука розглядає категорію “життєвий успіх” як комплекс уявлень, сформований на ґрунті суспільних цінностей, стандартів, очікувань та визнання актуальних і потенційних індивідуальних досягнень, які оцінюються суспільством як високі. У психології під успіхом розуміється позитивний результат діяльності, здобуток, реалізація мети, максимальна самореалізація індивіда. Основними ознаками поняття “успіх”, що визначені педагогами, є досягнення, які зробила особистість у порівнянні зі своїм учорашнім днем, пізнання і вдосконалення своїх можливостей, розвиток задатків, творчих сил. При цьому враховується не тільки результат, а й шляхи та методи його досягнення.

Оскільки старші дошкільники швидше переживають успіх чи неуспіх почуттями, а не осягають його розумом, то, спираючись на вище зазначені твердження, визначаємо поняття «успіх старших дошкільників у ігровій діяльності» як відчуття задоволення з приводу отримання і вдалого виконання бажаної ролі у грі, реалізації задуманого сюжету та отримання визнання з боку однолітків через прояв їх бажання вступати у ігрові стосунки з цією дитиною.

Досягнення успіху дошкільниками у ігровій діяльності вивчала А.Рояк, основними критеріями якого визначила бажання інших дітей гратися з цією дитиною, частоту вступу до спільної гри та тривалість ігрового контакту. Вона дійшла висновку, що успіх у грі є настільки значущим для дитини даного віку, що «його відсутність призводить до зниження найважливіших утворень особистості – рівня домагань і пов'язаної з ним самооцінки, до спотворення дитячої самосвідомості» [3, 50].

Аналізуючи причини неуспіху в ігровій діяльності, виникнення конфліктів, небажання дітей гратися з деякими однолітками, А.Рояк серед таких виокремлює: недостатню сформованість ігрових навичок; незнання позитивних способів співробітництва; неадекватне володіння способами співробітництва (як правило, зустрічається у надмірно рухливих, що не вміють керувати своєю поведінкою, дітей, і у повільних дітей, що не вміють розвивати необхідний у грі динамізм діяльності); спотворення мотиваційної основи діяльності (наприклад, егоїстична спрямованість до абсолютного самоствердження у грі); відверта зацікавленість в однолітках не поєднується з потребою у спільній грі, оскільки у дитини переважають потяги до певної неігрової діяльності (наприклад до танців, співів, конструювання, догляду за тваринами тощо), що не співпадає з провідною потребою більшості.

Звернемось до основних структурних елементів гри, визначених у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, за якими характеризується здатність дошкільника розгортати ігрову діяльність.

I. **Сюжет**, тобто зміст гри. Зрілість, складність, реалістичність, деталізованість сюжету, творче його розгортання - важливі показники особистісного зростання дошкільника.

II. **Ігрова роль** – образ, характерні риси та дії якого намагається передати та відтворити дитина. Спочатку гра складається з побутових дій дитини (вона варить, прасує, годує), потім виникають рольові дії та відносини. Поява ролі, яку малюк виконує у подвійному плані (за іграшку і за себе), засвідчує високий рівень розвитку гри як провідної діяльності. Можна говорити, що роль виступає смисловим центром гри. Саме взяття дошкільником на себе ролі означає виникнення гри. Сутнісним у грі є створення з допомогою ролей соціальних відносин між людьми. Зміст гри для дітей різних вікових груп змінюється і ускладнюється, для старших дошкільників він полягає у відтворенні типових відносин. Зростаючи, дитина дедалі більше уваги приділяє не лише тому, яку роль виконує, а й тому, як саме вона це робить.

III. **Правила гри** – вказівки до дій, яких необхідно дотримуватись для безконфліктного проведення гри і для доведення її до логічного завершення. Рольову поведінку характеризує необхідність підкорятися правилам, тобто приписам, які встановлюють певний порядок гри. В цілому правила спрямовані на відтворення зовнішньої картини дій та зовнішньої ситуації; на обмеження дій, визначення меж припустимої поведінки; встановлення порядку дій та їхнього характеру. Вихідним моментом для формулювання правил є сюжет та ролі окремих персонажів. По ходу гри в зв'язку з новими ситуаціями формулюються окремі правила. Чим старша дитина, тим більш уміло вона формулює правила ще до початку гри. Важливий показник нормального розвитку особистості в грі - поява умовних правил, не пов'язаних із сюжетом.

IV. **Предмет-дія-слово**. Характерною ознакою рольової гри є ігрове використання предметів, перейменування останніх, використання одних предметів як заміників інших. Характерною особливістю старшого дошкільного віку є вміння самостійно планувати гру,

без допомоги дорослого знаходити замітники потрібних для гри предметів з множини іграшок, при цьому виявляти розуміння важливості не стільки зовнішньої схожості, скільки можливості певним чином діяти з іграшкою. Отже, старший дошкільник виявляє вміння визначати фізичні властивості предмета.

**V. Спілкування з партнером по грі.** Важливою особливістю рольової гри є те, що вона потребує товариша. Сенс ігрових дій полягає у розгортанні взаємин, відтворенні реальної людської діяльності. Граючи, дитина усвідомлює, що діяльність потребує виконання певних обов'язків і надає права: обов'язки накладаються ігровою роллю, а права регулюються взаєминами з товаришами. Так, для безконфліктного проведення гри дошкільник навчається узгоджувати дії, орієнтуватися на однолітків, поводитися відповідно до загальної лінії гри, підкорятися вимогам партнерів, покладатися на свої можливості. Таким чином, у грі формуються соціальні почуття — співрадість, співчуття, відчуття своєї причетності до інших.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні визначено критерії, за якими можна визначити міру компетентності дошкільника у ігровій діяльності, а отже, і успішність старшого дошкільника у згаданій діяльності з точки зору дорослого. Серед них: складність сюжету, його чіткість, наближеність до реального життя, перспективність, логічна завершеність; визначеність ролей, їх узгодженість, типізація та індивідуалізація їх основних характеристик, адекватність ігрових дій ролі; чітке визначення правил гри, дотримання їх дитиною; збалансоване спілкування з товаришами, оптимістичний настрій.

Зупинимось більш детально на останньому критерії. Старші дошкільники об'єднуються для здійснення ігрової діяльності або за вказівкою-порадою дорослого, або на основі власних бажань, ігрових мотивів. За останнього варіанту діти групуються: 1) керуючись бажанням грати саме в певну гру, 2) на основі приятельських взаємин. У першому варіанті імовірнішим є виникнення конфлікту через розподіл ролей, уточнення сюжету та правил гри. У другому випадку до можливих причин конфлікту додається бажання дітей грати в різні ігри. Для досягнення успіху в ігровій діяльності дошкільнику важливо оволодіти вмінням не допускати конфліктів у взаєминах з іншими дітьми.

Питанням виникнення і розв'язку конфліктів, зіткнення інтересів дітей при організації спільної діяльності займалися Л.Галігузова, Є.Смирнова, А.Рояк, С.Якобсон. Цікавими є дослідження С.Якобсон, у ході яких вона дійшла висновку, що лише за умови нормативного вирішення конфлікту, а не силового, можливе збереження рівності позицій, оскільки тоді діти, що повинні виконувати небажані для них функції, позбавляються негативних переживань, викликаних прямим тиском [4]. Отже, при виникненні конфліктної ситуації позиція суб'єкта забезпечується для всіх сторін тільки за нормативного його вирішення. Виокремлені авторкою норми – це підпора меншості більшості (як закон), здійснення жеребкування, встановлення почерговості. Способи ж впливу одного школяра на іншого С.Якобсон розцінює як силові; їх репертуар може бути різним: від постійного монотонного повтору про свій вибір до широкого використання доводів, дипломатичних прийомів. Окрім переконання, спираючись на дослідження В.Слободчикова, Є.Ісаєва, виокремлюємо наступні способи впливу: зараження (підсвідоме, мимовільне підпадання індивіда під певні психічні стани; носить, як правило, невербальний характер), навіювання (цілеспрямований, неаргументований вербальний вплив), наслідування (виявляється у слідуванні певному прикладу, зразку).

За використання силових методів узгодження намірів може відбутися тільки в тому випадку, коли одні діти здатні відстоювати свої інтереси більш ефективно, ніж інші. Якщо ж можливості однакові, то вірогідність досягнення єдності понижується, спільна діяльність стає неможливою. Досліджуючи це питання на практиці, С.Якобсон робить висновок про перевагу використання силових способів у діадах та нормативних у тріадах.

Для здійснення взаємодії неабияку роль відіграє саморегуляція, під якою С.Якобсон розуміє “ту вищу форму нормативної детермінації поведінки, яка забезпечує

самостійне і добровільне дотримання норм моралі за відсутності зовнішнього контролю і спонукання” [4, 81]. Функцію суб’єкта саморегуляції дитина виконує, якщо у неї виникає негативне ставлення саме до власного порушення норм. Шлях формування у дітей моральної саморегуляції автор вбачає у здійсненні практики моральної поведінки, проте її змістом має бути не повторення гарних учинків, а акти вільного усвідомленого морального вибору, ведуча роль при цьому надається спілкуванню з дорослим.

Першопричиною дитячих конфліктів у ранньому віці, за дослідженнями Л.Галігузової, Є.Смирнової, є невміння ставитись до іншого, як до особистості, надмірне зацікавлення собою, використання однолітка для порівняння на свою користь. “Кожній дитині потрібне гарне ставлення однолітка. Але зрозуміти, що однолітку потрібно те саме, вона не в змозі. Похвалити і надати схвальну оцінку іншій дитині для дошкільника виявляється дуже важким” [2, 126]. Однак у 6–7 років у дитини пробуджується інтерес до самої особистості однолітка, не пов’язаний із його конкретними діями. Товариш – “це вже не лише об’єкт для порівняння з самим собою, не тільки умова захоплюючої гри, а й самоцінна і значима особистість зі своїми переживаннями і перевагами” [2, 130]. Учені розглядають залежність взаємин дошкільників і позиції у ставленні дітей до інших людей і до самого себе, яких виокремлюють три: егоїстичну (за якої дитині байдужі інші, її інтереси зосереджені в основному на предметах, почуття однолітків для неї нічого не означають, вона легко може штовхнути, образити, допустити грубість чи проявити агресію); конкурентну (інші діти цікавлять таку особистість лише як засіб для самоствердження. Дитина все робить правильно, не ображає нікого, але помічаючи перевагу іншого над собою, переживає, сумує, заздрить. В іншому така дитина бачить, головним чином, себе і постійно оцінює його з точки зору власних досягнень); гуманну (для якої характерне ставлення до іншого як до самоцінної особистості, чутливість до стану іншого – його бажань, інтересів, настроїв). Справжню радість спілкування, взаємодії може дати тільки гуманна позиція, оскільки егоїстичних дітей однолітки не люблять, вони не хочуть з ними товаришувати, бо це нецікаво і небезпечно; конкурентна позиція тримає дитину в постійній напрузі – як би хто не випередив. І тільки за гуманної позиції (коли дитина з власної ініціативи охоче допомагає іншим, ділиться з ними, отримуючи від цього задоволення, вміє співчувати) вона завойовує прихильність інших, навіть не добиваючись цього [2, 133-135].

Таким чином, для досягнення успіху в ігровій діяльності старший дошкільник повинен оволодіти вмінням складати зрілий, складний, реалістичний сюжет, деталізувати та пропонувати його творче розгортання; несиловими способами узгоджувати виконання ролей, виконувати правила гри, безконфліктно взаємодіяти з однолітками.

#### ***Використана література:***

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні.– К., 1998.
2. Галігузова Л.Н., Смирнова Е.О. Ступени общения: от года до семи лет. – М.: Просвещение, 1992. – 143 с.
3. Рояк А.А. Психологический конфликт и особенности индивидуального развития личности ребенка / Науч.-исслед. ин-т дошкольного воспитания АПН СССР. – М.: Педагогика, 1988. – 120 с.
4. Яковсон С.Г. Психологические проблемы этического развития детей / Науч. - исслед. Ин-т общей и педагогической психологии АПН СССР. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с.

#### **Максимова Е.А. Достижения успеха старшими дошкольниками в игровой деятельности**

*Аннотация: В статье раскрывается содержание понятия «успех дошкольников в игровой деятельности», рассматриваются структурные элементы игры, на их основе определяются критерии достижения успеха в игре детьми старшего дошкольного*

*возраста. Раскрываются особенности сбалансированного общения с товарищами по игре, нормативные способы разрешения конфликтов.*

*Ключевые слова: успех, успех в игровой деятельности, структурные элементы игры, критерии достижения успеха в игровой деятельности, конфликты в игре, способы разрешения конфликтов, саморегуляция.*

**Maksimova Helen. SUCCESS SENIOR PRESCHOOL CHILDREN IN PLAY ACTIVITIES**

*Abstract: the article reveals the content of the concept "the success of pre-school children's activities, examines the structural elements of the game, on the basis of defined criteria for success in the game children of the senior preschool age. Special features balanced communicating with friends on the game, normative conflict resolution.*

*Keywords: success, success in the gaming activity, structural elements, criteria for success in the gaming activity, conflicts, conflict resolution, self-regulation.*